

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Politieke participatie: Een politiek-economische benadering

Schendelen, M.P.C.M. van

Citation

Schendelen, M. P. C. M. van. (1973). Politieke participatie: Een politiek-economische benadering. *Acta Politica*, 8: 1973(2), 204-213. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451403>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451403>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

In dit artikel zal gepoogd worden een verklaring te geven van het verschijnsel van de ongelijke mate, waarin burgers participeren *in politicis* en van de stabiliteit, die dit verschijnsel vertoont. De redentie, die tot deze verklaringen voert, volgt de theoretische lijnen van de 'new political economy'.

Het begrip politieke participatie heeft de laatste jaren een hoge vlucht genomen. Dit blijkt zowel uit het toenemende aantal empirische studies over participerend gedrag van mensen in het politieke systeem als uit de sterker wordende norm van politieke participatie.¹

Participatie is evenwel geen éénduidig begrip. Er kunnen vele vormen van onderscheiden worden.

Ten eerste maakt het politicologisch gezien verschil of men participeert in het politieke systeem of in andere systemen of sferen.² Bij dit laatste kan gedacht worden aan participatie in de werksfeer, de religieuze sfeer, de vrijetijdssfeer, enzovoorts.

Ten tweede maakt het verschil of men binnen het politieke systeem participeert door middel van bijvoorbeeld het invullen van een stembiljet of het zich verkiesbaar stellen voor de Tweede Kamer. Sommige onderzoekers naar participerend gedrag binnen het politieke systeem onderscheiden, wat dit betreft, reeds 21 verschillende vormen van politieke participatie.³ Op deze participatie binnen het politieke systeem, ofwel *politieke participatie*, zullen wij hier nader ingaan.

Uit veel recent onderzoek naar het participerend gedrag van burgers *in politicis* komt als opvallende conclusie naar voren dat de mate waarin burgers participeren (zeer) ongelijk is. Men spreekt in dit verband wel van een participatie-pyramide, waarvan de schuin-toelopende zijden de afnemende percentages van burgers representeren, die van de verschillende vormen van participatie gebruik maken.⁴

¹ Zie in het bijzonder C. Cnudde and D. Neubauer (ed), *Emperical Democratic Theory*, Chicago, 1969; P. Bachrach, *Theory of Democratic elitism, a critique*, Boston, 1967; M. Surkin and A. Wolfe (ed.), *An end to political theory, the Caucus papers*, New York, 1970; G. Zimpel, *Der Beschäftigte Mensch, Beiträge zur sozialen und politischen Partizipation*, München, 1970; R. Cobb and C. Elder, *Participation in American politics, the dynamics of agenda building*, Boston, 1972; D. Thompson, *The democratic citizen*, Cambridge, 1970. Voor Nederland zie men o.a. *De Nederlandse kiezer*, Meppel, 1972.

² Onder politiek systeem verstaan wij dat systeem waar de gezaghebbende toedeling van waarden aan de maatschappij als outputfunctie overheerst.

³ R. Mokken, *A theory and procedure of scale analysis*, Den Haag, 1971, blz. 316 e.v.

⁴ L. Millbrath, *Political Participation*, Chicago, 1965; W. Mitchell, *The American polity*, New York, 1962 (1970), blz. 357; G. di Palma, *Apathy and Participation*,

Een recent Nederlands voorbeeld van zulk een participatie-pyramide vermeldt Mokken.⁵ De meeste vormen van participatie, namelijk 13 van de 21, blijken door minder dan 25 % van de (1513) respondenten beleefd te zijn. Slechts enkele vormen scoren percentages van meer dan 50 % van de ondervraagden. Die vormen zijn: het vaak of regelmatig met anderen praten over Amsterdamse problemen (64 %); het regelmatig naar (achterhet-)nieuws uitzendingen op de TV kijken (59 %); en het uitbrengen van een geldige stem (93 %). Wat dit laatste betreft merkt Mokken op dat, toen het onderzoek gehouden werd, de opkomstplicht nog bestond. Interessant is nu de vraag hoe de ongelijkheid van deze participatie-percentages verklaard kan worden.

Daarover bestaan verschillende opvattingen.

Grosso modo worden de factoren, die van mogelijke invloed zijn op het niveau van politieke participatie van een burger, in drieën onderverdeeld.⁶ Ten eerste zijn daar *persoonlijke* factoren, waartoe bijvoorbeeld gerekend kunnen worden kennis en opvattingen over politieke zaken, het gevoel van politieke zelfvertrouwen, en het gevoel van politieke tevredenheid. Ten tweede kunnen *institutionele* factoren onderscheiden worden. Daartoe behoren bijvoorbeeld de politieke spelregels, het kiesstelsel, het partijstelsel, het mechanisme van politieke recruterings, enzovoorts. Tenslotte zijn er *sociale* factoren, zoals inkomen, statuspositie, groepslidmaatschappen, relaties, sexe, religie, enzovoorts.

Empirische studies, die de ongelijke mate waarin burgers in feite participeren *in politicis* pogen te verklaren, tonen slechts betrekkelijk lage correlaties aan tussen participerend gedrag en elk van bovengenoemde factoren. Steeds blijkt dat er een *complex* van factoren werkzaam is. Dit heeft onder andere tot gevolg dat voorspelling van feitelijke politieke participatie nauwelijks mogelijk is. Een veel voorkomend kenmerk van deze studies is ook dat aan het participerende individu slechts een zeer geringe mate van

New York, 1970, 219; S. Verba, N. Nie and J. Kim, *The modes of democratic participation, a cross national comparison*, California, 1971; R. Rose, *Politics in England*, London, 1965, caput 4. Voor Nederland zie men o.a. *De Nederlandse kiezer*, op. cit.; A. Hoogerwerf en anderen, *Burgers kijken naar hun gemeente*, Nijmegen, 1971.

⁵ Zie noot 3. Het betreft een in Amsterdam gehouden onderzoek.

⁶ L. Millbrath, op. cit.; Di Palma, op. cit.; Don Bowen, *Political Behaviour of the American public*, Ohio, 1968, capita 3 en 4; N. Nie, G. Powell and K. Prewitt, *Social structure and political participation*, in: *American Political Science Review*, 1969, blz. 361-378 en 808-832; J. A. Barber, *Social mobility and voting behavior*, Chicago, 1970, caput 8; zie ook J. Janssens, *Niet-stemmers, causaal model en path analyse*, in: *Sociale Wetenschappen*, 1971, nummer 4.

keuzemogelijkheid toebedeeld wordt. De verschillende, geldende factoren determineren als het ware de feitelijke politieke participatie.⁷

Een betere benadering tot het probleem van de ongelijke niveau's van politieke participatie van burgers, lijkt die in termen van politieke kosten (hulpmiddelen) en opbrengsten (satisfacties) te zijn; een benadering, die men wel samenvat onder het hoofd 'new political economy'.⁸

De centrale propositie van deze benadering is dat individuen streven naar het bereiken van *satisfactie-niveau's*. Deze worden bepaald door de geldende wensen en doeleinden⁹ van het individu en kunnen grafisch weergegeven worden door convexe, zogenaamde indifferentiecurves. De niveau's kunnen tamelijk diffuus zijn of zeer gespecificeerd. Wat het politieke systeem betreft kunnen zij bijvoorbeeld uiteenlopen van de wens 'dat er vrede is' tot de wens 'dat de leden van de Tweede Kamer het wetsvoorstel x zullen aannemen'. De satisfactie-niveau's zijn bovendien variabel naar tijd en plaats. De satisfacties, die een individu ontleent aan een overheidsbeslissing van een bepaald type, kan nu eens groot dan weer klein zijn. De satisfactie-niveau's zijn, tenslotte, ook voor elk individu talrijk; in feite zo talrijk als zijn aantal wensen en doeleinden groot is.

Dat betekent bijvoorbeeld dat, waar het individu streeft naar satisfactie-

⁷ Voor verdere kritiek zie mijn *Over onderzoek naar democratie en politieke participatie: het verschijnsel politieke tevredenheid*, in: *Mens en Maatschappij*, 1972, nummer 2, blz. 184-196.

⁸ Vergelijk met de marginale analyse in de economische wetenschap: P. Samuelson, *Economics*, New York, 1964, capita 21 en 22. Politicologisch van belang in deze zijn: R. Dahl and C. Lindblom, *Politics, Economics and Welfare*, Harper and Row, 1953; A. Downs, *An economic theory of democracy*, New York, 1957; A. Downs, *Inside Bureaucracy*, Boston, 1967; Brian Barry, *Sociologists, economists and Democracy*, London, 1970; R. Curry and L. Wade, *Theory of political exchange*, Prentice Hall, 1968; R. Curry and L. Wade, *A Logic of public policy*, Wadsworth, 1970; M. Olsen, *The logic of collective action*, New York, 1965; N. Frolich, J. Oppenheimer and O. Young, *Political leadership and collective goods*, Princeton, 1971; W. Niskanen, *Bureaucracy and representative Government*, Chicago, 1971; R. Haveman and J. Margolis (ed.), *Public expenditures and policy analysis*, Chicago, 1970; G. Tullock, *The calculus of consent*, Ann Arbor, 1962.

⁹ Bedoeld worden die satisfacties, die ontleend worden middels outputproductie. Buitengesloten worden dus die welke men proces- en input-satisfacties zou kunnen noemen en die ontleend worden aan het louter deel hebben aan, of toe treden tot participatie binnen een politiek systeem. De wensen en doeleinden kunnen beide worden opgevat als oriëntaties op de outputproductie van het politieke systeem. Het verschil tussen beide is dat bij een wens het individu zichzelf geen rol toebedeelt in de outputproductie, terwijl dit bij een doeleinde wel het geval is.

verwerving, zijn wensen en doeleinden, die betrekking hebben op het politieke systeem, moeten concurreren met die in andere, non-politieke sferen. De satisfactie die aan een gebeurtenis binnen het politieke systeem ontleend kan worden moet als het ware wedijveren met die welke ontleend kan worden aan een hoger inkomen, mooi weer, een hoge omzet, een kerkelijke gebeurtenis, enzovoorts.

Behalve dat een individu een set van satisfactie-niveau's heeft, bezit hij een hoeveelheid *hulpmiddelen*, die, afhankelijk van hun aanwending, ertoe kunnen bijdragen dat satisfacties verworven worden. De hoeveelheid beschikbare hulpmiddelen wordt grafisch weergegeven door de rechte, zogenaamde budgetlijn.

Onder deze hulpmiddelen kan men die persoonlijke attributen verstaan, die aangewend kunnen worden om satisfactie-niveau's te bereiken. Voorbeelden van zulke persoonlijke attributen zijn: kennis, geld, relaties ('vitamine R'), vrije tijd, gezondheid, enzovoorts. Voor zover die hulpmiddelen aanwendbaar zijn binnen het politieke systeem kan men spreken van politieke hulpmiddelen.

Essentieel nu is de assumptie dat het individu beschikt over de mogelijkheid om zijn hulpmiddelen voor *verschillende* wensen en doeleinden aan te wenden.¹⁰ Met andere woorden, dat hij over keuzemogelijkheden beschikt. Dat betekent dat bijvoorbeeld eenzelfde vrije dag evenzeer besteed kan worden aan de waterkant als in een studiegroep van een politieke partij — afhankelijk van wensen en doeleinden.

Wij zijn hiermee teruggekomen bij het probleem van de analyse van het verschijnsel van de ongelijke politieke participatie. Waaruit zou deze ongelijkheid, uitgaande van bovenstaande redenering, verklaard kunnen worden?

In principe zijn er de volgende verklarings-mogelijkheden:

- (a) politieke wensen en doeleinden zijn ongelijk verdeeld over de bevolking, terwijl de politieke hulpmiddelen om deze te realiseren gelijk verdeeld zijn;
- (b) politieke wensen en doeleinden zijn gelijk verdeeld over de bevolking, terwijl de politieke hulpmiddelen om deze te realiseren ongelijk verdeeld zijn; en
- (c) politieke wensen en doeleinden, alsook de politieke hulpmiddelen om deze te realiseren zijn ongelijk verdeeld over de bevolking.

Wij zullen nu eerst de mogelijkheid sub (b) nader uitwerken. Wij zullen dus veronderstellen dat alle burgers in een land dezelfde wensen en doeleinden hebben ten aanzien van een politiek systeem, maar dat de middelen

¹⁰ Vergelijk R. Curry and L. Wade, op. cit., 1970, blz. 68-69.

om aan de vervulling van deze politieke wensen en doeleinden bij te dragen ongelijk verdeeld zijn over hen.

Voor dit laatste zijn bewijzen voorhanden.¹¹ De inkomensverdeling in bijvoorbeeld Nederland is ongelijk. Groepen als studenten en academici beschikken in het algemeen over meer vrije tijd dan lagere werknemers in fabrieken. Sommige mensen zijn gezonder dan andere. Kennis over politieke zaken is bij sommigen groter dan bij anderen. Ook voor de meeste (alle?) andere politieke hulpmiddelen gaat deze ongelijkheid op: spreekvaardigheid, zelfvertrouwen, status, relaties, enzovoorts.

In theorie is het mogelijk dat de ongelijke verdelingen van politieke hulpmiddelen elkaar opheffen, waardoor elke burger over een min of meer competitief pakket hulpmiddelen beschikt. De praktijk bevestigt deze theorie echter niet: sommige groepen hebben van bijna elk van de hulpmiddelen een kleiner deel dan andere. Om een voorbeeld te geven: een hoog inkomen blijkt (tot op zekere hoogte) méér samen te gaan met spreekvaardigheid, educatie, status, enzovoorts, dan een laag inkomen.

Kortom, aan een belangrijke voorwaarde voor een polyarchisch (respectievelijk democratisch) politiek systeem, namelijk de min of meer gelijke verdeling van politieke hulpmiddelen, wordt maar in beperkte mate voldaan.¹² Voor het bereiken van eenzelfde politieke doeleinde moet, ceteris paribus, een individu met bijvoorbeeld een laag inkomen een groter deel van zijn beschikbare hulpmiddelen aanwenden dan een individu met een hoger inkomen.

Het individu met een geringere hoeveelheid hulpmiddelen zal daarom eerder dan iemand met veel hulpmiddelen het moment x bereiken, waarop de kosten, die verbonden zijn aan een volgende participatieve handeling in politics en die uitgedrukt kunnen worden in hoeveelheden *extra* aan te wenden politieke hulpmiddelen, zijn mogelijkheden te boven gaan en waarop substitutie-overwegingen, te weten een verschuiving van participatie in de politieke sfeer naar andere sferen, een rol gaan spelen.

Echter niet alleen de hoeveelheden beschikbare politieke hulpmiddelen,

¹¹ Zie o.a. C. Andrain, *Political Life and Social Change*, Wadsworth, 1970, blz. 94-122; R. Dahl, *Preface to democratic theory*, Chicago, 1956, blz. 71-75; H. Daudt en J. de Lange, *Selectie van politieke informatie bij Amsterdamse kiesgerechtigden*, in: H. Daudt en anderen, *Selectiviteit in de massacommunicatie-media*, Deventer, 1971. Verder bieden de jaarboeken van het Centraal Bureau voor de Statistiek interessant bewijsmateriaal.

¹² R. Dahl, *Polyarchy: participation and opposition*, New Haven, 1971, capita 1 en 6; C. Andrain, op. cit., 94-122; R. Dahl and C. Lindblom, op. cit., caput 11; D. Baskin, *American Pluralist Democracy, a critique*, New York, 1971, blz. 142; J. Rees, *Equality*, London, 1971, caput 6.

maar ook politieke wensen en doeleinden verschillen per individu en groep (verklaringsmogelijkheid c). Dit maakt van politieke participatie een proces met in hoge mate competitieve kenmerken. De politieke wensen en doeleinden van individu of groep A moeten wedijveren met die van individu of groep B, enzovoorts.¹³

In deze competitie zal elk van de verschillende actrices zoveel politieke hulpmiddelen aanwenden, totdat het moment x bereikt wordt waarop de middelen uitgeput raken of substitutie-overwegingen actueel worden. Dit betekent (ceteris paribus) dat er in iedere politieke competitie een *opwaartse druk* is op de kosten van participatie tot het niveau waarop voor degene met de meeste hulpmiddelen moment x aanbreekt.

Gegeven de ongelijke verdeling van politieke hulpmiddelen impliceert dit dat sommige actrices eerder geconfronteerd worden met moment x dan andere. *Dit nu verklaart de pyramidale opbouw* van de percentages van burgers, die in politics participeren. Sommige actrices, de politieke elites, kunnen meer en langduriger hulpmiddelen aanwenden ten behoeve van het realiseren van wensen en doeleinden dan andere, de politieke non-elites.

De pyramide van politieke participatie vertoont in de tijd een betrekkelijk grote stabiliteit.

De opwaartse druk op de marginale kosten van politieke participatie kan dan ook als een belangrijke verklaring gelden voor de stabiliteit van politieke elites. Voor hun, die over zoveel meer hulpmiddelen beschikken, komt moment x veel later dan voor degenen met minder hulpmiddelen. Het verschil maakt hun stabiliteit uit.

In ieder geval tot vóór een decennium geleden kende Nederland zulk een min of meer hechtgeworteld stelsel van politieke elites.¹⁴

Toch lijkt dit stelsel, vooral onder invloed van de norm van politieke participatie alsmede de grotere en meer gelijke verspreiding van een aantal hulpmiddelen (zoals geldinkomsten, vrije tijd, communicatie-media, enzovoorts), recentelijk enigermate verzwakt te zijn.¹⁵

Van de grote massa burgers, die vroeger nauwelijks participeerden in politics en zich voornamelijk beperkten tot het uitbrengen van hun stem, lijken zich nu groepen te hebben losgemaakt, die zich aanzienlijk actiever in het politieke systeem bewegen dan vroeger het geval was.

¹³ Zie D. Apter, *Choice and the politics of allocation*, New Haven, 1971; F. Castles, *Politics and social insight*, London, 1971, hft. 5; Frohlich c.s., op. cit., caput 4.

¹⁴ A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering*, Amsterdam, 1968.

¹⁵ A. Lijphart, *Kentering in de Nederlandse politiek*, in: *Acta Politica*, 1968-1969, nummer 3, blz. 231-247; *De Nederlandse Kiezer*, op. cit., caput 4.

Dit behoeft niet te betekenen dat er tegenwoordig in totaal méér politieke participatie is dan vroeger. Uitsluitel hierover is, deels vanwege schaarste aan onderzoeksgegevens en deels vanwege methodologische onderzoeksproblemen,¹⁶ nauwelijks te geven.

Wél lijkt het dat sommige vormen van politieke participatie momenteel méér beoefend worden dan vroeger. Dat geldt bijvoorbeeld voor de vorm van actie- en protestgroepen en voor de participatie in binnengemeentelijke bestuursstructuren. De opbouw van de participatie-pyramide is daarmee een andere geworden: sommige vormen scoren hogere percentages van participerende burgers (en andere wellicht lagere) dan vroeger.

Een belangrijke stimulans hiervoor is ook geweest dat de overheden zelf responsiever zijn geworden voor de norm van politieke participatie. In vele besluitvormingsprocedures van de overheden zijn bepaalde mogelijkheden tot participatie ingebouwd of vergroot geworden.

Voor voorbeelden kan verwezen worden naar de gewijzigde praktijk van totstandkoming van bestemmingsplannen, naar het toegenomen aantal adviescommissies van de overheden, naar de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd, enzovoorts. Buiten de directe politieke sfeer kan verwezen worden naar recente wijzigingen van het ondernemingsrecht en naar de gewijzigde universitaire bestuursstructuren.

Laten wij daarom aannemen dat de participatie-pyramide gedurende de laatste jaren in een land als Nederland inderdaad enige veranderingen heeft ondergaan, in casu dat bepaalde vormen van politieke participatie inderdaad hogere percentages van participerende burgers scoren. Wij zullen daarbij tevens veronderstellen dat de verdeling over de bevolking van de politieke wensen en doeleinden alsmede van de politieke hulpmiddelen, om deze te realiseren, nog steeds een zekere ongelijkheid vertoont.

Op het eerste gezicht lijkt het dat, waar een aantal barrières voor politieke participatie minder groot zijn geworden, bepaalde kosten van politieke participatie (zullen) verminderen. Het is voor de burger immers gemakkelijker geworden om toe te treden tot een adviesorgaan, om gehoord te worden in een besluitvormingsprocedure, om in beroep te gaan, om zich met anderen tot actie of pressiegroep te constitueren; kortom, om de politieke arena te betreden en wensen en doeleinden te laten doorklinken in het politieke systeem. Voor het betreden van verschillende politieke arena's behoeven minder hulpmiddelen aangewend te worden dan vroeger het geval was. De verlaging van de entreekosten kan grafisch voorgesteld worden door een verschuiving van de budgetlijn naar rechts. Dit impliceert dat een hoger gelegen indifferentiecurve gerealiseerd kan worden en

¹⁶ Zie noot 7, blz. 190 aldaar.

méér satisfacties verworven kunnen worden.

Omdat deze verlaging van de entreekosten alleen ten goede komt aan degenen, die voorheen nog geen deel uitmaakten van het desbetreffende politieke (sub-)systeem, impliceert dit tevens een zekere afname van de ongelijkheid in de verspreiding van politieke hulpmiddelen. De nieuwe groepen, die aan het politieke proces zijn gaan participeren, beschikken, nu bepaalde entreekosten verlaagd zijn, naar verhouding over meer hulpmiddelen dan zonder deze verlaging het geval zou zijn geweest.¹⁷

Tot zover lijken deze implicaties overeen te stemmen met de verwachtingen, die sommigen¹⁸ van een toenemende politieke participatie door de bevolking hebben: de vergroting zou de democratie ten goede komen.

De implicaties van dit proces zijn evenwel complexer dan op dit eerste gezicht lijkt. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen de implicaties, die het heeft *binnen* het politieke (sub-)systeem, waar de politieke participatie toeneemt, en die welke betrekking hebben op de *outsiders*.

Binnen het (sub-)systeem (bijvoorbeeld een overlegorgaan, een wijkraad, een ambtelijke afdeling) blijft de opwaartse druk op de marginale kosten van participatie bestaan. Men kan zelfs stellen dat, waar het aantal participanten binnen het (sub-)systeem groter is geworden, ook de competitiekans tussen hen is toegenomen en dat derhalve de opwaartse druk nog groter is. Omdat bijvoorbeeld 'anderen' ook ijverig vóóroverleg plegen, rapporten uitbrengen, witboeken schrijven en urenlang willen vergaderen, wordt men zelf ook tot zulk kostbaar (tegen-)spel gedwongen. De dreiging van 'moment x' blijft bestaan of is zelfs nog actueler. Tegenover een verlaging van de entreekosten staat een gelijkblijven of groter worden van de kosten, die door deelname aan het politieke proces veroorzaakt worden.

Het is denkbaar dat de toegenomen participatie binnen het (sub-)systeem méér satisfacties oplevert. Het kan bijvoorbeeld de ervaring van sommige leden van een adviesorgaan zijn dat de adviezen, meer dan voorheen het geval was, worden opgevolgd. Meer in het algemeen gesteld is het denkbaar dat, waar meer groepen en individuen deel hebben aan het politieke proces, ook de kans toeneemt dat de uiteindelijke gezaghebbende toekenning van waarden door de overheden méér in overeenstemming is met de wensen en doeleinden van grote groepen van de bevolking — hetgeen grotere satisfacties oplevert en de kans op politieke spanning doet verkleinen.¹⁹

¹⁷ Ten opzichte van elkaar blijven de leden van deze nieuwe groepen uiteraard over dezelfde verhoudingen van beschikbare hoeveelheden hulpmiddelen beschikken.

¹⁸ Bijvoorbeeld A. Hoogerwerf, op. cit., blz. 249; P. Bachrach, op. cit., blz. 101.

¹⁹ Zie voor deze open-systeem relaties: D. Easton, *A systems analysis of political life*, Chicago, 1965; K. Deutsch, *Nerves of Government*, New York, 1963,

Deze situatie, waarin de marginale opbrengsten groter zijn dan de marginale kosten, is denkbaar maar bepaald niet steeds waarschijnlijk. Als gevolg van de toegenomen competitiekans binnen het (sub-)systeem is het immers mogelijk dat er helemaal geen advies (om een voorbeeld te noemen) uitgebracht wordt; of een sterk verdeeld advies; of dat er een voor ieder onbevredigend compromis tot stand komt. In deze gevallen nemen de marginale opbrengsten of satisfacties sterk af en zal een rationele actor alternatieve toepassingen van zijn hoeveelheid beschikbare politieke hulpmiddelen overwegen. En dat kan evenzeer resulteren in een verschuiving van de participatie naar andere politieke subsystemen als naar non-politieke systemen, dat wil zeggen: een *afnemende politieke participatie* binnen het onderhavige politieke subsysteem.

De opwaartse druk op de marginale kosten van politieke participatie heeft ook consequenties voor de *outsiders*. Hieronder worden zij begrepen, die nog niet participeren in het betreffende politieke (sub-)systeem maar dat wel zouden willen. De opwaartse druk op de kosten van deelname aan het politieke proces binnen het (sub-)systeem heeft namelijk een entreekosten verhogend effect. Verwachtingen van afnemende marginale satisfacties maken de entree nog minder aantrekkelijk.

Men kan zich afvragen wie deze *outsiders* zijn. Het lijkt²⁰ dat van de groepen, die vroeger in slechts geringe mate participeerden, vooral zij, die binnen die groepen over relatief veel hulpmiddelen beschikten, als eersten zijn gaan participeren. Het zijn nieuwe, deels 'alternatieve' elites van sociaal-gestegenen, gezegend met een goede opleiding, een betrekkelijk hoog inkomen, in de kracht van het leven, enzovoorts, maar tevens behept met een gevoel van betrekkelijk geringe politieke effectiviteit. Voor een belangrijk deel lijken het ook degenen te zijn, die in woord en geschrift opkomen voor degenen met minder hulpmiddelen.

Nolens volens constitueren zij zich tot nieuwe *politieke elites*. Waar hun

deel 3: communication models and political decisionsystems; Y. Dror, *Public Policymaking, reexamined*, Pennsylvania, 1968, caput 11; D. Apter, op. cit., capita 4 en 5; J. Thompson, *Organizations in action*, New York, 1967; R. Ackoff, *Systems, Organizations and Interdisciplinary research*, in: F. Emery (ed.), *Systems thinking*, Penguin, 1969, blz. 330-347; J. Thompson and W. McEwen, *Organizational goals and environment*, in: *American Sociological Review*, 1958, blz. 23-31.

²⁰ Zie *De Nederlandse kiezer*, op. cit., capita 7 en 9; H. Daudt, *Kritische theorie, kritiek op de politikologie en politikologische kritiek*, in: *Acta Politica*, 1972, nummer 2, blz. 220-272 geeft een boeiend overzicht van desbetreffende literatuur. Verder zie men in het bijzonder P. Green and S. Levinson (ed.), *Power and Community*, New York, 1969; P. Bachrach and M. Baratz, *Power and Poverty*, New York, 1970; M. Surkin and A. Wolfe (ed.), op. cit.

competitie met reeds gevestigde elites de kosten van politieke participatie opdrijft, heeft dit een marktbedervend effect voor de politiek-gedepriveerden met minder hulpmiddelen. Voor deze laatsten is participatie in politicus wederom een nauwelijks te realiseren zaak.

In het gunstigste geval treden de nieuwe elites, voor zover zij dat als doelstelling hebben, op als aggregatoren en articulatoren²¹ van de wensen en doeleinden van de groepen burgers met minder politieke hulpmiddelen — daarmee aan het verschijnsel 'bevoogdingsdemocratie' een nieuwe variant toevoegend.

Beide implicaties, zowel die welke gelden binnen het politieke (sub-)systeem, waar de participatie toeneemt, als die welke betrekking hebben op de *outsiders*, hebben gemeen dat de stabiliteit van de participatie-pyramide, die wij als recentelijk enigermate verzwakt veronderstelden, weer hersteld wordt.

Samenvatting

De theoretische benadering van de 'new political economy' lijkt redelijke verklaringen te kunnen geven voor het verschijnsel van de ongelijke mate, waarin burgers participeren in politicus, en van de hardnekkigheid die dit verschijnsel vertoont.

De kern van de verklaring van beide verschijnselen is dat de politieke hulpmiddelen ongelijk verdeeld zijn over de leden van een politieke gemeenschap en dat de ongelijkheid van politieke wensen en doeleinden resulteert in een competitie tussen de politieke actoren, die de marginale kosten van politieke participatie opdrijft, hetgeen een negatief-terugkoppelend effect heeft op toename van de politieke participatie.

²¹ Zie voor deze begrippen G. Almond and G. Powell, *Comparative Politics*, Boston, 1966, capita 4 en 5.